

მეტყველების კულტურა და ანტიკულტურა

მეტყველების კულტურას, როგორც მეტყველების ხარისხს, აქვს რამდენიმე დონე-ასპექტი: **სალიტერატურო ენობრივ ნორმებთან შესაბამისობა, სამეტყველო-სტილისტიკურ და სიტუაციურ ნორმებთან შესატყვისობა, შინაარსისა და ურთიერთობის განზრახვათა ხარისხი.**

ადრე მეტყველების კულტურის ძირითადი კრიტერიუმი იყო სალიტერატურო-ენობრივი მართებულობა, ანუ სალიტერატურო ენის ნორმათა დაცვა, რაც **მეტყველების ელემენტარული კულტურის** მოთხოვნას აკმაყოფილებს. შემდგომში ნორმის გაგება გაფართოვდა, რაც სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურის კვლევამ განაპირობა. სტილისტიკური შესაბამისობისა და კომუნიკაციური მიზანშეწონილობის კრიტერიუმის აუცილებლობა მოჰყვა ენის, როგორც მოქმედი, ცოცხალი სისტემის, განხილვას, ენის შესწავლას მოქმედებაში.

სამოცდაათიანი წლებისათვის სულ უფრო ცხადი ხდება, რომ არც ეს კრიტერიუმებია საკმარისი. ისინი ვერ ამოწურავენ მეტყველების კულტურის ცნებას. მეტყველების ჭეშმარიტი ხარისხი თურმე ასევე მჭიდროდაა დაკავშირებული მეტყველების შინაარსთან, იგი დამოკიდებულია **სუბიექტის კომუნიკაციურ განზრახვათა ხარისხზეც**. არ შეიძლება მეტყველების კულტურის მწვერვალად ჩაითვალოს გარეგნულად ბრწყინვალე მოხსენება სამეცნიერო კონფერენციაზე, თუ იგი არ შეიცავს ახალ ინფორმაციას ან თუ მასში სხვისი აღმოჩენის პლაგირება ხდება. არ შეიძლება ხარისხიანად ჩაითვალოს ცნობა, რომელიც „მიწერებს“ შეიცავს, არც პირის დახასიათება, რომელიც, თუმცა ყველა წესის დაცვით არის შედგენილი, მაგრამ დახასიათებულის ნამდვილ სახეს არ გადმოგვცემს.

ამგვარად, მეტყველების კულტურის პრობლემატიკის ცენტრი ენობრივ-ნორმატიული სფეროდან ბუნებრივად გადაინაცვლებს ფუნქციურ-კომუნიკაციური ოპტიმალურობის სფეროში.

მეტყველება აზრის, ცნობიერების (მათ შორის გრძნობის) გამოხატვის ფორმაა, ხოლო აზრი სინამდვილის ასახვის ფორმას წარმოადგენს. ამ სინამდვილეში მეტყველების სუბიექტის თვითასახვა და მისი კომუნიკანტის, ანუ მოსაუბრის, მკითხველის ასახვაც იგულისხმება. ამასთანავე, აზრი შეიძლება სინამდვილეს ასახვადეს ჭეშმარიტად და მცდარად (ამა თუ იმ ხარისხით), ხოლო მეტყველება ამ მიმართებას შეიძლება გამოხატავდეს ადეკვატურად ან არაადეკვატურად, სრულად ან არასრულად, ღიად ან ფარულად, გაცნობიერებულად ან გაუცნობიერებლად. სიტყვა იმთავითვე სინამდვილის ობიექტური ასახვის ამოცანებმა გააჩინა. სწორედ ამით შეიქმნა სიტყვიერად გამოხატული შინაარსისა და თვით სინამდვილით წარმოდგენილი შინაარსის გაიგივების პოტენცია. მეორე მხრივ, სიტყვის ისტორიული განვითარების პროცესში სიტყვამ შეიძინა დამოუკიდებლობა – მეტყველებას, ფაქტობრივად, სინამდვილისაგან მოწყვეტა შეუძლია ისე, რომ მაინც ჰქონდეს მისი ასახვის პრეტენზია. შეუძლია მათ შორის იმგვარი ესთეტიკური სინამდვილის შექმნაც, რომელიც ბევრად მეტია, ვიდრე ყოფითი რეალობა, რადგან მოიცავს ჩვეულებრივსაც და უჩვეულოსაც, არსებულსაც და წარმოსახვითსაც, ზღაპრულსაც და მითოსურსაც, ცხადსაც და სიზმარსაც, ცნობიერსაც და არაცნობიერსაც [კვარაცხელია 2009: 57].

სინამდვილის არამიმეტური ასახვა მხატვრული ნაწარმოების მაღალი შეფასების ერთ-ერთი კრიტერიუმია, მაშინ როცა, სხვაგან ეს არათუ ნორმიდან გადახრავს, აკრძალულიც კია. სინამდვილის რეალური შინაარსის ჩანაცვლება მისი არაადეკვატური, დეფორმირებული, ყალბი სიტყვიერი წარმოდგენით მიუღებელია ყველა ფუნქციურ სტილში, იქნება ეს სამეცნიერო, საგაზეთო-ჰუმლიცისტური, საკანონმდებლო თუ სხვ., გარდა მხატვრული მეტყველებისა, რომელსაც ჩამოთვლილ სტილთაგან განსხვავებული, სპეციფიკური ამოცანები აქვს [კვარაცხელია 1995: 7].

მეტყველების კულტურის ხარისხის დადგენისათვის არ არის სულერთი, თუ როგორია მოლაპარაკის (ავტორის) მოტივები და მიზნები. მაგალითად, ისწრაფვის ის დაეხმაროს მოსაუბრეს, მკითხველს მეტყველების საგნის არსის გარკვევაში, თუ პირიქით, აზნევეს მას, აშორებს აღნიშნულ საგანს; ობიექტურია მისი შეფასებები, თუ ისინი ნაკარნახევია ანგარებით; კომუნიკაციის პროცესში იქცევა იგი როგორც სამეტყველო ურთიერთობის მონაწილე, რომელსაც

პრობლემის ოპტიმალური გადაწყვეტა სურს, თუ მცდარ ნაბიჯს დგამს ან ისე ზემოქმედებს თანამოსაუბრეებზე, მკითხველებზე, რომ პირადად თავისთვის მომგებიან გადაწყვეტილებაზე იყოლიებს მათ, რაც, ცხადია, უსამართლოა სხვათა მიმართ და ა. შ.

მეტყველების კულტურა, როგორც მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის მეტყველების კულტურას, როგორც მეტყველების ხარისხს, აქსიოლოგიური ანუ შემფასებლური დისციპლინაა, იგი ყოველთვის შემფასებლური თვალსაზრისით განიხილავს როგორც საკუთარ მონაცემებს, ისე მონათესავე მეცნიერებათა მონაცემებსაც. იგი იძლევა მეტყველების ხარისხის შემაჯამებელ შეფასებასა და შეფასებებს ცალკეული დონის ასპექტების მიხედვით, რომლებიც თავში ჩამოვთვალეთ. ამასთანავე, უნდა აღვნიშნოთ, რომ, რაც უფრო მაღალია დონე, მით უფრო მნიშვნელოვანი, მით უფრო „წონიანი“ იგი შემფასებლური თვალსაზრისით.

აუცილებლად უნდა განვასხვაოთ მეტყველების კულტურის არასაკმარისი თუ სუსტი ფლობა და **მეტყველების ანტიკულტურა**, რომელიც მეტყველების კულტურის საყოველთაოდ მიღებული პრინციპებისა და კრიტერიუმების, ენობრივი ქცევის განზრახ დარღვევა და დამახინჯებაა. თუ ეს მწერლობაში ნოვატორობად შეიძლება იქნეს კვალიფიცირებული, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროებში შეიძლება შეფასდეს, როგორც არაზნეობრივი მიზნების მქონე ქმედება.

სამეტყველო ქცევის ნორმები, თუმცა კი განეკუთვნება აღზრდის სისტემას, იმ სფეროში შედის, რომელსაც **უსიტყვო შეთანხმების სფერო** ეწოდება საზოგადოების წევრებს შორის. ამ უსიტყვო შეთანხმებათა თვით არსებობა მაშინ არის შესაძენი, როცა ისინი ირღვევა. მჭიდრო ურთიერთკავშირი არსებობს გამონათქვამის რეალური შინაარსის ჭეშმარიტებასა და სამეტყველო მიზნებს შორის. უმეტესობა დასაძრახი მიზნებისა, იქნება ეს მოტყუება, ავსიტყვაობა, ცილისწამება, ჭორი, ტრაბახი, შეურაცხყოფა თუ სხვა, ან პირდაპირ ავლენს წინადადების სიყალბეს, ან ამა თუ იმ ფორმით ამახინჯებს სინამდვილის სურათს.

საყოველთაოდ მიღებული ენობრივი ქცევის წესები შეპირობებულია ადამიანთა საზოგადოების თვით ბუნებით, მათ გარეშე საზოგადოებას ნორმალური არსებობა და განვითარება არ შეუძლია. ანტიკულტურა ანტისაზოგადოებრივი მოვლენაა; არაერთხელ აღ-

ნიშნულა, რომ მისი ფართოდ გავრცელება არღვევს საზოგადოების ზნეობას, საფრთხეს უქმნის ქვეყანას, მის ერთიანობასა და ჯანსაღ განვითარებას.

ყოველივე, რაც აქამდე ითქვა, ერთნაირად ეხება ადამიანის მოღვაწეობის ყველა სფეროს, ყოფითი სფეროს ჩათვლით. მაგრამ ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მწერლობისათვის. მწერლის ენა საქართველოში ყოველთვის სანიმუშოდ ითვლებოდა, ითვლება და უნდა ითვლებოდეს მომავალშიც. სალიტერატურო ენა, რომლითაც ყველა წიგნიერი, საშუალო თუ უმაღლესი განათლების მქონე ადამიანი სარგებლობს, იმთავითვე ორიენტირებული იყო ჩვენი უძველესი და მდიდარი ლიტერატურის ენაზე. აღნიშნულმა ორიენტაციამ განსაზღვრა ენის შემოქმედებით-გამომსახველობითი პოტენციის, მისი „სიტყვის ძალისა და ხატოვანების“ ყურადღების ცენტრში მოქცევა. აქედან გამომდინარეობს სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის ზოგადი ორიენტაცია ქართულ მწერლობაზე, მხატვრული სიტყვის ოსტატთა ენაზე, როგორც ენის არსებობის უფრო მდიდარ, გამომსახველ, ხატოვან და შემოქმედებით ფორმაზე, ანუ სიტყვიერების უმაღლეს ფორმაზე [კვარაცხელია 2012: 83].

ენის ამგვარი, კულტურულ-შემფასებლური გაგება, ორიენტაცია მწერლობაზე, უპირისპირდება ისეთ გაგებას, რომელიც ენას განიხილავს როგორც მხოლოდ ცოდნის, ინფორმაციის გაცვლის იარაღს. **ენისადმი ინსრუმენტული მიდგომის** გამომხატველია, მაგალითად, „სტანდარტული ენის“ ინგლისურენოვანი კონცეფცია, რომელსაც სალიტერატურო ენის უმნიშვნელოვანეს თვისებად მიაჩნია არა ზემოთ ჩამოთვლილი მახასიათებლები (სიმდიდრე, გამომსახველობა, ხატოვანება, შემოქმედებითობა), არამედ მხოლოდ ეფექტურობა, რაციონალურობა, საყოველთაოობა. უბრალო იარაღსაც, შესაბამისად, ეს სამი აუცილებელი თვისება აქვს: მისაწვდომობა, საიმედოობა, სტანდარტულობა [იქვე: 83]. ჩვენი ენათმეცნიერული ტრადიცია არასოდეს განიხილავდა ენას, როგორც ურთიერთობის მხოლოდ იარაღს. **მას ენა ყოველთვის მიაჩნდა ერის სულიერ ღირებულებათა საგანმურად**, სადაც დაუნჯებულია ეროვნულ-განუმეორებელი ცოდნა, აკუმულირებულია მთელი ერის ისტორიულ-კულტურული, ფსიქიკურ-მენტალური გამოცდილება, რის გარეშეც სრულყოფილად ვერასოდეს გავიგებთ ხალხის ისტორიას, კულტურასა და ეროვნულ მსოფლხედვას [ომიაძე 2009: 11-17].

ვარლამ თოფურია წერდა: „რამდენადაც ძველია, ერთიანია, მონოლითურია, მდიდარი და დახვეწილია ლიტერატურული ენა, იმდენად კულტურულია მისი შემქმნელი და მატარებელი ერიც“. როგორც ვხედავთ, განსხვავება „ლიტერატურულ“ და „სტანდარტულ“ ენებს შორის მარტო ტერმინოლოგიური არ ყოფილა, არამედ იგი უფრო სიღრმისეულია, რაც აისახება კიდევ განსხვავებულ ორიენტაციებში.

ქართული სალიტერატურო ენის ტრადიციული ორიენტაცია მწერლობაზე ქართველ მწერალს განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას აკისრებს თავისი ხალხისა და დედაენის მიმართ. გავიხსენებთ აკად. არნ. ჩიქობავას სიტყვებს: „ენას ხალხი ქმნის, სამწერლო ენას – მწერლობა ... აქ „არ ყველა სწორია“, არის რომანი, მოთხრობა ... რომ მკითხველი არაერთხელ წაიკითხავს, და ყოველ ჯერზე ახალ რაღაცას იპოვის მასში, ახლებურად აღიქვამს, ასევე – ლექსიც, ზეპირად რომ სწავლობენ. არის – სხვაგვარიც.

და მაინც: ერთი კარგი მოთხრობა ან ლექსი რომ შესძინო მშობლიურ მწერლობას ავტორმა, კეთილი საქმეა“.

სხვაგან დიდი ენათმეცნიერი წერდა: „ენა ხალხისაა. კარგი მწერალი ენის ძალა-შესაძლებლობას გამოგვივლენს, თუ ისეთი სათქმელი აქვს და ისე თქმას შეძლებს, რომ მკითხველს წიგნი შეაყვაროს და სალიტერატურო ენა შეათვისებინოს.

„ვეფხისტყაოსანი“ იმ დროს დაიწერა, როდესაც ქართული ენის გრამატიკული წყობა და სათანადო კანონზომიერებანი არ ყოფილა გარკვეული.

აქედან ის დასკვნა ვერ გაკეთდება, თითქოს მწერალს ენის კანონზომიერებათა ცოდნა არ სჭირდებოდა ანდა თითქოს გრამატიკის ცოდნის უფლებელყოფა „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერას შეგვადლებინებდეს“ [ჩიქობავა 1979: 15].

მეორე დიდი ენათმეცნიერი ვ. თოფურია წერდა: „ზოგჯერ ამბობენ, რომ ენას მწერალი ქმნისო, ეს უნდა გავიგოთ არა პირდაპირი მნიშვნელობით, არამედ გადატანით. ხალხის მიერ შექმნილ ენას ხელახლა შექმნა არ სჭირდება. მაგრამ უფლება გვაქვს, დაბეჯითებით ვთქვათ, რომ ენას ამდიდრებენ და ზოგჯერ ორიენტაციას, მიმართულებას აძლევენ, უწინარეს ყოვლისა, მწერლები, მათ გარდა ენას ამდიდრებენ მეცნიერები და საერთოდ, წიგნის ავტორები“ [თოფურია 1983: 8-9].

აი, ასეთი გახლავთ იმ მეცნიერთა შეხედულებანი, რომლებმაც ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის ზოგადი პრინციპები შექმნეს. ამ პრინციპებით ხდება დღესაც ნორმათა შემუშავება და დადგენა.

ენის შეგნებული ნორმალიზება ემსახურება სალიტერატურო ენის სტაბილიზაციასა და უნიფიკაციას, მაგრამ ამან, ცხადია, არ უნდა გამოიწვიოს ენის ნიველირება, არ უნდა გააღრმავოს განსხვავება ენის ზეპირ და წერილობით ფორმებს შორის; ვარიანტთა დაცვით უნდა იქნეს შენარჩუნებული ფუნქციური და სტილური განსხვავებები. რაც მთავარია, იმდენად, რამდენადაც ენა, თუმცა ნელა, მაგრამ მუდმივად იცვლება, „ცვალებად ენას უცვლელი ნორმა ვერ ექნება: ენის ცვალებადობის ფაქტიდან შინაგანი აუცილებლობით გამომდინარეობს ენობრივი ნორმის ცვალებადობა“ [ჩიქობავა 1979: 11]. თუ ენის ნორმალიზაცია ამ პირობათა დაცვით ხორციელდება, იგი არ შეიძლება აფერხებდეს ენის განვითარებას. ეს რომ ასე არ იყოს, ახალი სალიტერატურო ქართული ვერ იქნებოდა გაგრძელება და განვითარება ძველი ქართული სალიტერატურო ენისა, რომელსაც ცოცხალი სასაუბრო მეტყველებისაგან განსხვავებული, სრულყოფილი, მტკიცე ნორმები აქვს.

საქმეში ჩაუხედავთ ჰგონიათ, რომ ენის ნორმალიზაცია ზღუდავს, გასაქანს არ აძლევს მწერლობას, მის ენას „გარანდულსა“ და უსახურს ხდის, რომ ნორმის არტახები გზას უკრავენ ენის ბუნებრივ დინებას. მათ ავიწყდებათ, რომ ნორმა ენის განუყოფელი ატრიბუტია მისი არსებობის ყველა ეტაპზე. იმთავითვე ასე რომ არ ყოფილიყო, გაგებინება შეუძლებელი იქნებოდა. **სალიტერატურო ნორმა** ენის ისეთი ნიშან-თვისებაა, რომელიც მას მხოლოდ ეროვნულ პერიოდში შეიძლება ჰქონდეს. „ლიტერატურული ენა ერთიანი, საერთოეროვნული ენაა. იგი შემკრები და გამაერთიანებელია ყველა ქართველი ტომისა, ყველა კუთხის მოსახლეობისა. ეს არის არსებითი დანიშნულება და მნიშვნელობა ლიტერატურული ენისა“ [თოფურია 1983: 11].

როდესაც ენის ნორმალიზაციის წინააღმდეგ გამოდიან, ჰგონიათ, რომ დემოკრატიის პოზიციიდან იცავენ არჩევანის თავისუფლებას, მაგრამ სინამდვილეში მათ ერთმანეთში ერევათ, ერთი მხრივ, დემოკრატია და ცრუდემოკრატია, ხოლო მეორე მხრივ, თავისუფლება და ანარქია. მწერალი, რომელიც ავტორის თხრობაში

მიმართავს დიალექტიზმებსა და სალიტერატურო ენის დამახინჯებულ ფორმებს, ფაქტობრივად არღვევს მკითხველის დემოკრატიულ უფლებას, სახელდობრ, უგულვებელყოფს მის სურვილს – სწორი წარმოდგენა შეუქმნან მშობლიური ენის შესაძლებლობებზე.

რა ვითარებაა ამ მხრივ თანამედროვე ქართულ პროზაში, არღვევენ თუ არა დღეს ქართველი მწერლები თავიანთი მკითხველების კანონიერ უფლებებს? ამ კითხვაზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა ძნელია [არაბული 1983: 36-47], რამდენადაც არაერთგვაროვანი არიან როგორც მწერლები, ისე მკითხველებიც. აქ უადგილო არ იქნება, გავიხსენოთ ერთი ნაწყვეტი პოლ ვალერის წერილიდან „სტეფან მალარმესთან საუბრისას“: „კითხვის სიიოლე ნორმად იქცა მწერლობაში მას შემდეგ, რაც საზოგადო სიჩქარის ფენომენმა ადგილი დაიმკვიდრა და ამ მოძრაობის გამომწვევმა, ქმედებაში მომყვანმა ქალაქდებმა ბატონობა მოიპოვეს. ყველა მხოლოდ იმის წაკითხვას ესწრაფვის, რის დაწერასაც თვითონ შეძლებდა.

მე რაც შემეხება, უნდა ვაღიარო, რომ თითქმის არაფერი გამომაქვს წიგნიდან, რომელიც წინააღმდეგობას არ მიწევს“ [ვალერი 1993: 193].

ამ პასაჟიდან კარგად ჩანს განსხვავება მკითხველთა ორ ტიპს შორის. ასევე ჩანს განსხვავება ორი რიგის მწერალთა შორისაც. ერთ მხარეს დგანან მწერლები, რომლებიც ახალს არაფერს ეუბნებიან მკითხველს და მეორე მხარეს არიან მწერლები, რომელთა ცნობიერება, მხატვრული აზროვნება ოდნავ მაინც უფრო ფართოა, ვიდრე მკითხველისა. ამგვარად, „გვაქვს უთანასწორობა მწერლებს შორის და უთანასწორობა მკითხველთა შორის და ეს უთანასწორობა არ არის სოციალური. ის ინტელექტუალურია, ამასთან, არც პროპორციული შესაბამისობა არსებობს კეთილდღეობასა და ლიტერატურულ უვიცობას შორის“. ეს, როგორც ჩანს, მარტო ქართული მოვლენა არ არის. ჩვენი თანამედროვე თვალსაჩინო ინგლისელი პროზაიკოსი ჯონ ფაულზი წერს: „მიუხედავად ყველა ტექნიკური მიღწევისა, ჩვენს ვიწრო სპეციალურ სფეროთა გარეთ, ინტელექტუალური თვალსაზრისით, ჩვენ წარმოვადგენთ ერთ ყველაზე ზარმაცსა და მოკრძალებულ ეპოქას“ [ფაულზი 2004]. დაკვირვებული, ტექსტის დაგემოვნებით წამკითხველი მკითხველი შემცირდა და მის ხარჯზე მომრავლდა ისეთი, რომელიც ტექსტში მხოლოდ გასართობსა და თავის შესაქცევს ეძებს. რამდენადაც მკითხველსა და მწერალს შო-

რის მხოლოდ ფუნქციური განსხვავებაა, მომრავლდნენ ისეთი მწერლებიც, რომლებიც ასეთ შესაქცევებს წერენ. ოღონდ აქ უნდა გამოვყოთ ავტორები, რომლებიც თავშესაქცევ ამბებს სრულიად ახლებურად წერენ, ახლებურად, ყოველ შემთხვევაში, ჩვენს მწერლობაში. საქმე ეხება, ერთი მხრივ, მდარეენობრივ ლიტერატურას ჟარგონებითა და ქუჩური მეტყველებით, არცთუ იშვიათად სკაბრეზული, ობსცენური ლექსიკით, ხოლო მეორე მხრივ, ე. წ. პოსტმოდერნულ პროზას. არც ერთი და არც მეორე მიმართულება ჩვენი მწერლობის წიადიდან ორგანულად არ აღმოცენებულა. ამგვარი დასავლური ლიტერატურის გავლენისათვის ჩვენთან პირობები შეიქმნა ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, როცა ერთი რეჟიმი უფრო ლიბერალური რეჟიმით შეიცვალა, გაუქმდა ყოველგვარი ცენზურა. ცხოვრების რიგორისტულმა სტილმა ადგილი დაუთმო თავისუფალ ქცევას და ენობრივი ქცევაც თავისუფალი გახდა, ამასთანავე, ხელმისაწვდომი შეიქნა ის უცხოური ლიტერატურა, რომელიც დასავლეთში 50-იან-60-იან წლებში იქმნებოდა და მაშინ იქ ავანგარდული იყო [კვარაცხელია 2004: 2].

დღეისათვის ჩვენთვის უკვე ცნობილია არაერთი ქართული ნაწარმოები, რომელიც მეტყველების ანტიკულტურის განსახიერებაა. ერთ შემთხვევაში კონტრკულტურის ენობრივი გამოვლენა და სალიტერატურო ნორმების დარღვევა ახალგაზრდა ავტორთა მეტყველების დაბალი კულტურით კი არ არის შეპირობებული, არამედ ღირებულებათა მიღებული, ოფიციალური სისტემის წინააღმდეგ გამოხატული პროტესტით. ნორმატიული ქცევების, მათ შორის ენობრივი ქცევის, მიზანმიმართული უგულვებელყოფა ხდება იმის გამო, რომ ისინი ისტებლიშმენტთან ასოციაციას იწვევენ. საერთოდ, ამგვარი ექსკლუზიური სოციალური ჯგუფის ახალგაზრდათუ „ექსახალგაზრდა“ ხელოვანები სხვა ავტორიტარული ნორმების ღირებულებასაც ეჭვქვეშ აყენებენ. ეს ძველი და ცნობილი მოვლენაა, ამასთანავე, თითქმის უნივერსალურიც და, ამდენად, ჩვენი ავტორები აქ ნოვატორებად ვერ ჩაითვლებიან.

მეორე შემთხვევაში საქმე გვაქვს იმასთან, რასაც „ხალხის ენით წერას“ უწოდებენ და ყველაზე მეტად სწორედ აქ ილახება მკითხველის უფლებაცა და თავმოყვარეობაც, როცა ირწმუნებიან, რომ მკითხველისათვის ერთადერთი გასაგები ენა ჟარგონით, ბარბარიზმებითა და სკაბრეზული ლექსიკით გაჯერებული მეტყველებაა. უნ-

და ითქვას, რომ, საერთოდ, ქუჩური მეტყველება არ გახლავთ სახალხო (ხალხის, ხალხური) მეტყველება, ის ისევ ექსკლუზიური სოციალური ჯგუფების კუთვნილება შეიძლება იყოს.

აი, რა აზრს გამოთქვამს ამ საკითხზე თავის საწინააღმდეგო ლექცი-
აში იოსებ ბროდსკი: „დღეისათვის ძალიან არის გავრცელებული
შეხედულება, რომ თითქოს მწერალი, განსაკუთრებით კი პოეტი,
თავის ნაწარმოებებში უნდა სარგებლობდეს ქუჩის ენით, ბრბოს
ენით. ეს შეხედულება, მისი მოჩვენებითი დემოკრატიულობისა და
მწერლისათვის საგრძნობი პრაქტიკული სარგებლიანობის მიუხე-
დავად, სრული სისულელეა. იგი იმის მცდელობას წარმოადგენს,
რომ ხელოვნება, მოცემულ შემთხვევაში **ლიტერატურა, დაუმორჩი-
ლოს ისტორიას**. მხოლოდ იმ ერთადერთ შემთხვევაში, თუ ჩვენ
გადავწყვეტთ, რომ დროა საპინსმა განვითარება შეწყვიტოს, ლიტე-
რატურამ შეიძლება ილაპარაკოს ხალხის ენით. წინააღმდეგ შე-
მთხვევაში ხალხმა უნდა ილაპარაკოს ლიტერატურის ენით.

ყოველი ახალი ესთეტიკური რეალობა ადამიანს უზუსტებს
მის ეთიკურ რეალობას. რადგან ესთეტიკა – ეთიკის დედაა: ცნებები
„კარგი“ და „ცუდი“, უწინარეს ყოველისა, ესთეტიკური ცნებებია,
რომლებიც „სიკეთისა“ და „ბოროტების“ კატეგორიებს წინ უსწრებ-
და. ეთიკაში ყველაფერი ნებადართული არ არის იმიტომ, რომ ესთე-
ტიკაში არ არის ყველაფერი ნებადართული, რადგან შეზღუდულია
სპექტრში ფერთა რაოდენობა ... რაც უფრო მდიდარია ინდივიდის
ესთეტიკური გამოცდილება, მით უფრო მტკიცეა მისი გემოვნება,
რაც უფრო მკაფიოა მისი ზნეობრივი არჩევანი, მით უფრო თავისუ-
ფალია იგი, თუმცა შეიძლება უფრო ბედნიერი არც კი იყოს“ [ბროდ-
სკი 2001].

მესამე შემთხვევის გამო ილია იტყოდა, „ენის სრული უპატი-
ობა და სიძულვილიაო“. მხედველობაში გვაქვს ისეთი ტექსტები, სა-
დაც დარღვეულია არათუ მეტყველების კულტურის ზედა დონის
ნორმები, არამედ ელემენტარულიც. ცხადი ხდება ყოველივე ამის
შემდეგ, როგორი გასართობ-სალაღობო საკითხავი იქნება ეს ნაწარ-
მოებები და ენაც მათი საშუალებით როგორ შეასრულებს ჰედონის-
ტურ ფუნქციას. ასეთი ფუნქცია კი ენას ნამდვილად აქვს, ხოლო
ადამიანს, ანუ ავტორ-მკითხველს – მისით ტკბობის უფლება,
ოღონდ...

რაკი ჰედონიზმი თამაშთანაც არის დაკავშირებული, ხოლო თამაშები, მათ შორის აზარტულიც, მგონი, აღარც ჩვენშია აკრძალული; შეიქმნა კიდევაც ჩვენს მწერლობაში ერთი ფრთა, რომელიც ე. წ. ენობრივ თამაშებს მიმართავს. მხედველობაში გვაქვს პოსტმოდერნიზმი, რომელიც, ასევე, გადმოინერგა უცხოეთიდან. გადმოინერგა იმ პირობებში, როცა ამას არ უსწრებდა კლასიკური მოდერნის ლიტერატურა, რომელიც მხატვრული ქსოვილის სინატიფითა და ამასთანავე ელიტარულობით გამოირჩევა, მხოლოდ ინტელექტუალთა ზედა ფენისათვის განკუთვნილი და მისაწვდომი, საკუთარი თამაშით. პოსტმოდერნულმა ლიტერატურამ კი განახორციელა კავშირი როგორც რეალობასა და ფიქციას შორის, ისე ელიტარულ გემოვნებასა და პოპულარულ გემოვნებას შორის. სწორედ ეს უკანასკნელი უჩენს ფართო მკითხველს მისასვლელს იმ ენობრივ თამაშებთან, რომელთა საზღვრებში მხოლოდ მათთან და არა მათ მიღმა არის გაგება და კონსენსუსი. არ არსებობს მეტაენა, რომელიც ყველა ენობრივ თამაშს მოიცავდა, არ არსებობს ამ ყველაფერს დაუფლებული ენის მატარებელი. ენობრივი თამაშები პოლიმორფული და დივერსიულიცაა, ეს არის მათი ძალა. ჩვენს სინამდვილეში გაჩნდა პოსტმოდერნისტული თამაშების ახალი, სპეციფიკურ-ქართული სახეობაც, რომელიც ამდიდრებს დღემდე ცნობილ დასავლურ ინვენტარს, სადაც განიხილება ჟანრობრივ-სტილისტიკური სტერეოტიპებით, უნივერსალური მხატვრული სახეებითა თუ ციტატებით ინტერტექსტური თამაშები. ჩვენ მიერ ნაგულისხმევი თამაში ხორციელდება ონავრულ-მოთამაშე ტონალობითა და სალაღობო თხრობის ფონზე, რაც მრავალფეროვანი ენობრივი საშუალებების ერთობლიობითაა მიღწეული. ამასთანავე, აღსანიშნავია ავტორთა ენის სტილისტიკური ექსტრემიზმი, რომელიც ექსცენტრულობის ზღვარს სცილდება*.

რა მიმართება შეიძლება ჰქონდეს ამ მოვლენისადმი ენათმეცნიერს? ენათმეცნიერმა იცის, რომ მხატვრული ენა ყოველთვის მეტია სალიტერატურო ენაზე, რადგან ყველაფერი, რაც მხატვრული ენის კუთვნილებაა, სალიტერატურო ენის კუთვნილება შეიძლება არ იყოს. მაგრამ, ამასთანავე, თუ შეიქმნა ახალი ესთეტიკური რეალობა, შეგვიძლია ორტეგა ი გასეტივით ვთქვათ, რომ: „თვით ნაწარ-

* იხ. წინამდებარე კრებულში წარმოდგენილი ჩვენი ანალიზი გ. დოჩანაშვილის მოთხრობისა.

მოები გვიმხელს თავის ნორმასაც და ნორმიდან გადახრასაც და უდიდესი უაზრობაა, ერთი მწერალი მეორის საზომად ვაქციოთო“ [ორტეგა ი გასეტი 1991], ამასთანავე, რამდენადაც აღნიშნული ექსტრემიზმი არაფერს ჰგავს, ამიტომ მიმდევარიც არ ეყოლება. თუ მიმდევარი არ ეყოლება, არც ნორმის განმსაზღვრელი იქნება, რადგან ნორმა მაინც სტატისტიკური ცნებაა. ხოლო მკითხველი, რომელიც ენობრივი თამაშის ამ წესებს მიიღებს, თვითონ აკეთებს თავის არჩევანს და ამ თვალსაზრისით მისი უფლება არ ილახება, მეორე მხრივ კი, მას წარმოდგენა ექმნება უკიდველანო ენობრივ შემოქმედებით შესაძლებლობებზე, დედაენის ელემენტთა ე. წ. ვირტუალურ კომბინატორიკაზე.

დასასრულ, ყურადღებას შევაჩერებთ მწერლის კიდევ ერთ განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობაზე, რომელიც ეროვნული ენის შინაარსობრივი თვითმყოფადობის შენარჩუნებაზე ზრუნვას გულისხმობს. ენათა შორის შინაარსობრივი განსხვავება ის მოვლენაა, რომელშიც და რომლის მეშვეობითაც აისახება ეროვნული მსოფლხედვა, იქმნება სამყაროს ინდივიდუალური სურათი [რამიშვილი 1995]. ყოველი ენის შინაარსობრივი თვითმყოფადობა, ამავე დროს, ზოგადსაკაცობრიო სიმდიდრეა, რომლის განიავეებით იმუქრება საყოველთაო გლობალიზაცია და მისი თანმდევი, თუ, უფრო სწორად, წინმსწრები სტანდარტიზაცია. სწორედ ლინგვისტური სტანდარტიზაცია შლის ენობრივ განსხვავებებს და გვიქრობს ეროვნულ ხსოვნას, სადაც ინახება ეროვნულ-ლინგვოკულტურული ცოდნა. ეს ცნება არ არსებობს კოსმოპოლიტიზმისათვის, ხოლო ამ ცოდნას უფულებელოფს კოსმოპოლიტიური ლიტერატურა. მიგელ დე უნამუნო თავის ცნობილ თხზულებაში – „ხელოვნება და კოსმოპოლიტიზმი“ – წერდა: „რასაკვირველია, კოსმოპოლიტიური პოეზია არსებობს ერის, რელიგიის, გარკვეული კულტურის გარეშე, ენის გარეშე კი – არ ვიცი! ... ეგებ ესპერანტოზე? ასე კი სათბურის ყვავილებიც არსებობენ, მშვენიერებიც არიან, სულ ნამდვილებსაც ჰგვანან და, წარმოიდგინეთ, არც სურნელება აკლიათ. ღმერთმა დამიფაროს, მე მას კი არ უარვყოფ! მაგრამ ასეთი პოეზია არსებობს მხოლოდ სხვის ჩრდილში, თავისთავს მინდობილი და დასაღუპად განწირული, რადგან უნაყოფია“ [უნამუნო 1981: 272].

ქართულ ლინგვოკულტურულ ერთობას ერთი და სხვათაგან განსხვავებული ეროვნული კულტურული სივრცე აქვს, რაც ცნობიე-

რებით ასახული კულტურაა, კულტურის მყოფობაა მისი მატარებლის ცნობიერებაში და, რადგანაც კულტურის ტრანსლაციის ძირითადი არხი ენაა, სწორედ მწერალია ის ადამიანი, რომელსაც ძალუმს ეს არხი დაბინძურებისგან დაიცვას და, ამავე დროს, კაცობრიობას გადაურჩინოს უნიკალური ეროვნულ-კულტურული გამოცდილება, მოცემული კონკრეტული ენითა და კონკრეტულ ენაში. ეს ხომ ერის, რელიგიისა და სამშობლოს საკითხებზე ზრუნვაც არის, რაც ყოველთვის ასაზრდოებდა ყველა დროისა და ხალხის დიდ მწერლებს.

ლიტერატურა

აქეი 2003 – К. Ажеж, Человек говорящий. Москва.

არაბული 1983 – ა. არაბული, შენიშვნები სალიტერატურო ენის მოთხოვნათა ზოგი დარღვევის გამო, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეხუთე, თბილისი.

ბარტი 2001 – Р. Барт, S/Z. Москва.

ბროდსკი 2001 – И. Бродский, Нобелевская лекция; Нескромное предложение; Примечания к комментарию. // Стихотворения. Эссе. Екатеринбург.

ვალერი 1993 – П. Валери, Об искусстве. Москва.

ვეებიცა 1996 – А. Вежицкая, Язык. Культура. Познание. Москва.

თოფურია 1983 – ვ. თოფურია, მცირე შენიშვნები ქართულ ლექსიკასა და ლიტერატურულ ენაზე, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეხუთე, თბილისი.

იაკობსონი 2001 – Р. Якобсон, В поисках сущности языка. // Семиотика. Антология. Москва.

კვარაცხელია 1990 – გ. კვარაცხელია, ქართული ენის ფუნქციური სტილისტიკა, თბილისი.

კვარაცხელია 1995 – გ. კვარაცხელია, მხატვრული ენის შესწავლის ლინგვისტური ასპექტები, თბილისი.

კვარაცხელია 2001 – გ. კვარაცხელია, ენობრივი თვითშეგნება და სალიტერატურო ნორმა, როგორც ღირებულება // ვარლამ თოფურია – 100, თბილისი.

კვარაცხელია 2004 – გ. კვარაცხელია, მასმედიის ენა – ყველა-ფერი ნებადართულია?! // გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, № 84, 14 აპრილი.

კვარაცხელია 2009 – გ. კვარაცხელია, ვაჟა-ფშაველა ახალი პოეზიის სათავეებთან // წერილები, ლექსები, დიალოგები, თბილისი.

კვარაცხელია 2012 – გ. კვარაცხელია, ვარლამ თოფურისა ზოგიერთი პოზიციის შესახებ მეტყველების კულტურის სფეროში // ვარლამ თოფურია – ხსოვნის წიგნი, თბილისი.

ლოტმანი 2004 – Ю.М. Лотман, Семиосфера. Санкт-Петербург.

ომიაძე 2009 – ს. ომიძე, ქართული დისკურსის კულტუროლოგიური პარადიგმა, თბილისი.

ორტეგა ი გასეტი 1991 – Хосе Ортега-и-Гассет, Эстетика. Философия культуры. Москва.

რამიშვილი 1978 – გ. რამიშვილი, ენის ენერგეტიკული თეორიის საკითხები, თბილისი.

რამიშვილი 1995 – გ. რამიშვილი, ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერებისა და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით, თბილისი.

უნამუნო 1981 – Мигель де Унамуно, Искусство и космополитизм. Избранное в двух томах. Том 2. Москва.

ფაულზი 2004 – Дж. Фаулз, Аристос. Москва.

ჩიქობავა 1967 – არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერება, როგორც ინტეგრალური მეცნიერება ენის შესახებ, კრ. თანამედროვე ზოგადი და მათემატიკური ენათმეცნიერების საკითხები, II, თბილისი.

ჩიქობავა 1972 – არნ. ჩიქობავა, ქართული ენა, როგორც პოლივალენტოვანი სალიტერატურო ენა, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი პირველი, თბილისი.

ჩიქობავა 1979 – არნ. ჩიქობავა, სალიტერატურო ენა და ნორმა, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეორე, თბილისი.

ჩიქობავა 1983 – არნ. ჩიქობავა, ზოგადი ენათმეცნიერება, II, ძირითადი პრობლემები, თბილისი.

Speech Culture and Anti-Culture

Summary

Anti-culture is an anti-social phenomenon and if it is widely spread it harms public morals, threatens the country, its unity and normal development. It refers to all the areas of human activities but it is especially important for writing as a writer's language has always been considered as an exemplary language and should be considered as the same in the future!

This kind of cultural-assessing understanding of a language confronts the understanding that considers a language as just the tool of knowledge and information exchange. Such an attitude is expressed in the English concept of "Standard Language" according to which the most important quality of a literary language is not only efficiency, rationality and universality but also wealth, expression, figurativeness and creativity. These qualities are really essential and therefore it has the universal access, reliability and regularity but a simple tool has the said attributes as well while our linguistic tradition has never discussed a language as only a tool of relation, it always considered the mother tongue as the treasure of the spiritual values of a nation.

"Sometimes they say that a writer creates a language. This should be understood not directly but in a figurative sense. No need to recreate the language created by people. But we have the right to say that the ones who enrich a language and sometimes give it a direction are first of all writers and also scientists and the authors of books" (V. Topuria).

The intended normalization of a language serves the stabilization and unification of a literary language but of course this should not cause leveling of a language and should not deepen the difference between oral and written norms of a language; the functional and stylistic differences should be maintained by the preservation of variants.

The ones who are unfamiliar with these issues think that the normalization of a language limits a writer and makes his language characterless and that the frames of norms impede the natural flow of a

language. They forget that a norm is an integral attribute of a language at every stage of its existence. If it was not so, it would be impossible to understand. On the contrary, a writer does his duties without limits in the world of the normalized language – he creates the correct conception about the abilities of the mother tongue for people that is not easily achieved in chaos and confusion.

The paper discusses one of the special responsibilities of a writer towards his own people and mother tongue that is taking care of the preservation of the cognitive identity of the native language. The cognitive difference between languages is a phenomenon in which and by which the national outlook is reflected and the individual picture of the universe is created. The cognitive identity of each language is a universal wealth that is threatened by the globalization and its preceding and following standardization. The linguistic standardization eliminates linguistic differences and withers the national memory away, so we need a reasonable moderation.